

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΥΠΡΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΚΑΙ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ
ΙΣΤΟΡΙΑ ΚΑΙ ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

ΠΡΟΣ ΕΝΑΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟ ΟΡΙΣΜΟ ΤΗΣ
ΠΡΟΣΩΠΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΑΠΟ ΤΟ ΔΥΤΙΚΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΣΤΗΝ ΟΡΘΟΔΟΞΗ
ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΕΙΚΟΝΑ

Φάνος Λοϊζίδης

Λεμεσός 2024

Πνευματικά δικαιώματα

Copyright © Φάνος Λοϊζίδης, 2024

Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος. All rights reserved.

Η έγκριση της μεταπτυχιακής διατριβής από το Τμήμα Καλών Τεχνών του Τεχνολογικού Πανεπιστημίου Κύπρου δεν υποδηλώνει απαραίτητως και αποδοχή των απόψεων του συγγραφέα εκ μέρους του Τμήματος.

Θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες στην επιβλέπουσα καθηγήτριά μου, κα Έφη Κυπριανίδου, για την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξη κατά τη συγγραφή αυτής της εργασίας. Ευχαριστώ επίσης θερμά τον καθηγητή κ. Αντώνη Δανό για τη σημαντική συμβολή του στην ολοκλήρωση της εργασίας μου. Τέλος, ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στη σύζυγό μου, Αντωνία, και στα παιδιά μου, Μαρία και Νικόλα, για την υπομονή και την κατανόηση που έδειξαν κατά τη διάρκεια της μελέτης και συγγραφής της εργασίας μου.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία επιχειρεί μια φιλοσοφική διερεύνηση του πορτρέτου, ξεκινώντας από τη δυτική προσωπογραφία και φτάνοντας έως τη βυζαντινή ορθόδοξη εικόνα. Μέσα από την ανάλυση φιλοσοφικών ορισμών και προσεγγίσεων της προσωπογραφίας, εξετάζονται τα όρια και οι λειτουργίες του πορτρέτου, δίνοντας ιδιαίτερη έμφαση στη σχέση μεταξύ καλλιτέχνη, θεατή και εικονιζόμενου προσώπου.

Η εργασία εμβαθύνει στη συζήτηση σχετικά με την απόδοση της προσωπικότητας και της εσωτερικής ζωής του εικονιζόμενου προσώπου, ενώ παράλληλα αναλύει τη φύση των πορτρέτων όπως διαφοροποιείται από την κλασική και δυτική παράδοση στη βυζαντινή εικονογραφία. Εκεί, η έννοια της «εικόνας» αποκτά θεολογικές και πνευματικές διαστάσεις, οι οποίες ξεφεύγουν από τον ρεαλισμό της δυτικής παράδοσης. Στην ορθόδοξη θεολογία, η εικόνα δεν αποτελεί απλώς μια αναπαράσταση φυσικών χαρακτηριστικών, αλλά λειτουργεί ως φορέας της θείας Χάρης, μέσω του οποίου επιτυγχάνεται επικοινωνία με το εικονιζόμενο πρόσωπο και με την πνευματική σφαίρα.

Η εργασία εξετάζει τη λειτουργία των εικόνων τόσο ως μέσο επικοινωνίας με το εικονιζόμενο πρόσωπο όσο και με τη σφαίρα του ιερού, αναδεικνύοντας τη δύναμή τους να μεταφέρουν πνευματικές και θεολογικές αλήθειες. Τέλος, αντιπαραθέτει τις σύγχρονες φιλοσοφικές αντιλήψεις με τη βυζαντινή θεολογία της εικόνας, αναδεικνύοντας τις ομοιότητες και διαφορές στις αντιλήψεις για την ταυτότητα, την αναπαράσταση και τη λειτουργία των πορτρέτων και των εικόνων.

Μέσα από αυτήν την ανάλυση, η εργασία αναδεικνύει τη σημασία του πορτρέτου και της εικόνας ως πεδίο φιλοσοφικής μελέτης, που συνεχίζει να προκαλεί το ενδιαφέρον της σύγχρονης σκέψης.

Λέξεις-κλειδιά: προσωπογραφία, φιλοσοφία της προσωπογραφίας, αναπαράσταση, βυζαντινή εικόνα.

ABSTRACT

This thesis undertakes a philosophical investigation of portraiture, starting from Western portraiture and extending to Byzantine Orthodox iconography. Through the analysis of philosophical definitions and approaches to portraiture, the study examines the boundaries and functions of the portrait, with particular emphasis on the relationship between the artist, the viewer, and the depicted subject.

The thesis delves into the discussion of how personality and the inner life of the depicted subject are rendered, while also analyzing the evolving nature of portraits from the classical and Western tradition to Byzantine iconography. In the latter, the concept of the “icon” acquires theological and spiritual dimensions, moving away from the realism of the Western tradition. In Orthodox theology, the icon is not merely a representation of physical characteristics but functions as a vessel of divine Grace, facilitating communication with the depicted subject and the spiritual realm.

The study further examines the role of icons as a means of communication both with the depicted subject and with the sacred, highlighting their power to convey spiritual and theological truths. Lastly, it contrasts modern philosophical interpretations with Byzantine theology, drawing out the similarities and differences in how identity, representation, and the function of portraits and icons are perceived.

Through this analysis, the thesis underscores the significance of both the portrait and the icon as fields of philosophical inquiry that continue to engage contemporary thought.

Keywords: portrait, philosophy of portraiture, representation, byzantine icons.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iv
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	vi
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΕΙΚΟΝΩΝ	viii
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: Η προσωπογραφία στη σύγχρονη φιλοσοφική σκέψη.....	9
1.1 Ο ορισμός του πορτρέτου στη δυτική σκέψη. Τί είναι ένα πορτρέτο;	9
1.2 Η λειτουργία του πορτρέτου.....	14
1.2.1 Η ομοιότητα με το εικονιζόμενο πρόσωπο	14
1.2.2 Η απόδοση της προσωπικότητας του υποκειμένου.....	14
1.2.3 Επαφή με το εικονιζόμενο πρόσωπο	15
1.2.4 Η φωτογραφία ως μέσο επαφής	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Πριν την βυζαντινή εικόνα.....	18
2.1 Τα νεκρικά πορτρέτα Fayum.....	18
2.2 Τα πορτρέτα στην ύστερη αρχαιότητα	19
2.3 Η μετάβαση στην Χριστιανική εποχή	20
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: Η ορθόδοξη εικόνα.....	21
3.1 Ορισμός της βυζαντινής εικόνας.....	21
3.1.1 Η έννοια του προσώπου.	21
3.1.2 Εικόνες και πορτρέτα στο Βυζάντιο.....	22
3.2 Η υπέρβαση του ρεαλισμού.....	23
3.3 Η πιστότητα της εικόνας με το αναπαριστώμενο πρόσωπο.	24
3.4 Η λειτουργία των εικόνων και των προσωπογραφιών	26
3.5 Η εικόνα ως μέσο επικοινωνίας.....	26
3.6 Η εικονομαχική έριδα.....	29

3.7	Σχέση μεταξύ κτιστής και ακτίστου φύσεως μέσω της εικόνας	33
3.8	Η δυνατότητα εξεικόνισης των ιερών μορφών	33
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....		38
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		44